

Βιβλιοκριτική

Θεραπευτική Ρυθμική: Εφαρμογές στην Εκπαίδευση Παιδιών Με και Δίχως Αναπηρία Lucia Kessler-Κακουλίδη

Από τη Μαρία Σαμαρά

Θεραπευτική Ρυθμική: Εφαρμογές στην Εκπαίδευση Παιδιών Με και Δίχως Αναπηρία

Lucia Kessler-Κακουλίδη

Αθήνα: Fagotto (2011)

211 σσ., ISBN: 978-960-6685-41-5

Η **Μαρία Σαμαρά** είναι μουσικοθεραπεύτρια, MA-SFMT (Master of Arts, New York University). Εργάστηκε στο ΚΕ.ΠΕ.Π «Άγιος Δημήτριος», στην ΕΛ.Ε.Π.Α.Π Θεσσαλονίκης, στο Θ.Χ.Π. Καβάλας, στο ΚΔΑΠμεΑ «Ορίζοντας» Έδεσσας, ενώ υπήρξε και εξωτερικός συνεργάτης στην Ψυχιατρική Κλινική Παιδιών-Εφήβων στο Γενικό Νοσοκομείο «Γ. Παπανικολάου» Θεσσαλονίκης. Είναι εκπαιδευόμενη θεραπεύτρια GIM (advanced Level III) στο European Bonny Method Training Program. Είναι μέλος του Ελληνικού Συλλόγου Πτυχιούχων Επαγγελματιών Μουσικοθεραπευτών (ΕΣΠΕΜ), του Association for Music and Imagery (AMI) και του Schweizerischer Fachverband für Musiktherapie (SFMT). Από το 2013 ζει και εργάζεται στην Λουκέρνη της Ελβετίας.

Email: maria.samara@ymail.com

Από την πρώτη κιόλας στιγμή που άρχισα να διαβάζω το βιβλίο της Lucia Kessler-Κακουλίδη *Θεραπευτική Ρυθμική: Εφαρμογές στην Εκπαίδευση Παιδιών Με και Δίχως Αναπηρία* με κέρδισε το πάθος και η αγάπη της συγγραφέως για το παιδί, η πίστη της στη δύναμη και στις θεραπευτικές ιδιότητες της μουσικής, αλλά και η γνώση και η πολύχρονη εμπειρία της στο αντικείμενο της Θεραπευτικής Ρυθμικής. Αυτά τα στοιχεία είναι εμφανή και διάχυτα ήδη από τις πρώτες γραμμές του κειμένου, το οποίο είναι καλογραμμένο, εμπειριστατωμένο και ενημερωμένο, γραμμένο με δημιουργική διάθεση, φρεσκάδα και μεράκι. Θεωρώ πως αυτό το βιβλίο μπορεί να αποτελέσει ένα σημαντικό κομμάτι στην ομολογουμένως περιορισμένη ελληνική βιβλιογραφία με

παρεμφερές περιεχόμενο.

Με συνεχείς αναφορές σε μια εκτενή βιβλιογραφία, η Kessler-Κακουλίδη φέρνει τον αναγνώστη σε επαφή με τη μέθοδο της Θεραπευτικής Ρυθμικής. Καταγράφει ιστορικά τα στοιχεία που οδήγησαν στη δημιουργία της μεθόδου, ενώ σκιαγραφεί τις βασικές αρχές και τους τρόπους εφαρμογής της μέσα από πρακτικά παραδείγματα. Αναφέρεται στις ομοιότητες και στις διαφορές ανάμεσα στη Θεραπευτική Ρυθμική, στη μουσική παιδαγωγική και στη μουσικοθεραπεία και καθιστά σαφή τα όρια ανάμεσά τους. Αυτή η διαφοροποίηση είναι ιδιαίτερα σημαντική λαμβάνοντας υπόψιν την ελληνική (και όχι μόνο) πραγματικότητα, όπου τα όρια ανάμεσα σε αυτές τις ειδικότητες είναι

συνήθως ασαφή και ρευστά.

Το βιβλίο χωρίζεται σε δύο κύριες ενότητες. Στην πρώτη γίνεται μια ιστορική αναδρομή στις απαρχές της Θεραπευτικής Ρυθμικής και στον εμπνευστή της Jacques-Dalcroze (1865-1950) και ορίζεται το θεωρητικό πλαίσιο της «Ρυθμικής Dalcroze». Στη δεύτερη ενότητα γίνεται αναφορά στο πρακτικό κομμάτι της μεθόδου: Μέσα από επισημάνσεις και την παράθεση ενδεικτικών παραδειγμάτων από συνεδρίες, η συγγραφέας αναφέρεται στην εφαρμογή της μεθόδου στην ειδική αγωγή και εκπαίδευση, και συγκεκριμένα σε παιδιά με νοητική υστέρηση και διαταραχές του αυτιστικού φάσματος.

Ο Jacques-Dalcroze ήταν Ελβετός μουσικοπαιδαγωγός και ιδρυτής του Ινστιτούτου Ρυθμικής *Hellerau* στη Δρέσδη.

«Η πεποίθησή [του] ότι η μουσική αρρυθμία συχνά καθρεφτίζει την έλλειψη ψυχικής ισορροπίας, αποτέλεσε την αφετηρία για τη θεραπευτική του πρόταση» (σ. 14).

«[Η μέθοδος του] παροτρύνει τον καθένα για σωματική και πνευματική έκφραση με μουσική και κίνηση που συνοδεύεται από αυτοδημιουργική έκφραση» (Riemann 1967: 802, παρατίθεται στη σ. 13).

Ένα από τα σημεία που πιστεύω ότι σηματοδοτούν την έννοια της Θεραπευτικής Ρυθμικής είναι ότι αποτελεί μια προσέγγιση που

«[...] δίνει έμφαση στην εκπαίδευση του ατόμου, εκλαμβάνοντας 'το σώμα ως φορέα του πνεύματος'. Έχει σαν στόχο να υποστηρίξει την ατομική ανάπτυξη, αξιοποιώντας όλες τις αισθήσεις, προκειμένου να εξασφαλίσει την αποτελεσματική νοητική-ψυχική και καλλιτεχνική εξέλιξη, καθώς και την ωρίμανση του ατόμου» (σ. 18).

Ένα από τα βασικά στοιχεία της Θεραπευτικής Ρυθμικής είναι η *ρυθμική αρχή*. Δηλαδή, η «κάθε νοητική αντίληψη που πρέπει να υποστηρίζεται από τη σωματική εμπειρία, με στόχο την εξέλιξη της ευαισθησίας των αισθήσεων του σώματος, για την επίτευξη μιας αποτελεσματικής εκπαίδευσης» (Feudel 1965: 13, παρατίθεται στη σ. 19). Με βάση αυτήν την αρχή, η Θεραπευτική Ρυθμική – μέσα από μια ολιστική προσέγγιση του παιδιού και εντάσσοντας δημιουργικά τη μουσική και την κίνηση στη διαδικασία της μάθησης – δημιουργεί ένα περιβάλλον το οποίο εκτός από το ότι θα προσφέρει «βασικές εμπειρίες, γνώσεις και δυνατότητες ευέλικτης κοινωνικής συμπεριφοράς» (σ. 20), θα προκαλέσει και την ελεύθερη προσωπική έκφραση και την «εκ νέου μάθηση με βάση τις δυνάμεις (του ατόμου)» (σ. 20)

Από την αρχή του βιβλίου, η συγγραφέας θέτει ένα ερώτημα, η απάντηση του οποίου, για λόγους που προαναφέρονται, είναι για εμένα ένα από τα σημαντικότερα σημεία του βιβλίου: *Πού κατατάσσεται η Θεραπευτική Ρυθμική και πώς διαφοροποιείται από τη μουσικοθεραπεία και τη μουσική εκπαίδευση στην ειδική αγωγή;*

Η Kessler-Κακουλίδη, διαχωρίζει εξ αρχής τη διδασκαλία της μουσικής («εκμάθηση βασικών όρων και εννοιών της μουσικής με στόχο την κατάρτιση σε μια ευρύτερη θεωρητική ύλη», σ. 22) από τη μουσική αγωγή στα σχολεία πρωτοβάθμιας γενικής και ειδικής αγωγής (όπου «έμφαση δίνεται στη διαπαιδαγώγηση του παιδιού με όχημα τη μουσική και στόχο την ανάπτυξη της καλλιτεχνικής ικανότητας και άντληση απόλαυσης και χαράς», σσ. 22-23). Στη συνέχεια, προχωράει στην πιο εμπειρισταωμένη ανάλυση της έννοιας της μουσικοθεραπείας, την οποία διακρίνει από τη μουσική εκπαίδευση, ειδικά στην ειδική αγωγή, όπου – όπως και η ίδια αναφέρει – υπάρχει η τάση να μπερδεύονται συνήθως οι όροι: 'μουσική διδασκαλία', 'μουσική εκπαίδευση' και 'μουσικοθεραπεία'. Έτσι, καθιστά σαφές ότι η «μουσική αγωγή με άτομα που έχουν αναπηρίες, δεν αποτελεί αυτόματα και μουσικοθεραπεία» (σ. 21). Αναφέρει χαρακτηριστικά:

«Ο προσδιορισμός 'Μουσικοθεραπεία' εξαρτάται από τη λειτουργία της παρέμβασης, που αλλάζει ανάλογα με τις ανάγκες της ομάδας ή του ατόμου, καθώς και το υπόβαθρο (background) και το πλαίσιο (context) της συγκεκριμένης περίπτωσης. (Frohne-Hagemann & Pleß-Adamczyk, 2005: 104-106) Για τον προσδιορισμό της μουσικής δραστηριότητας ως Μουσικοθεραπεία, ο θεραπευτής πρέπει να έχει ολοκληρωμένες μουσικοθεραπευτικές σπουδές σε πανεπιστημιακό επίπεδο (κάτι που γίνεται μέχρι στιγμής μόνο στο εξωτερικό)» (σ. 21).

Διαχωρίζει τους διαφορετικούς κλάδους της μουσικής, της εκπαίδευσης, της διδασκαλίας και της θεραπείας με βάση τους στόχους του κάθε κλάδου. Σχηματικά, τοποθετεί τη Θεραπευτική Ρυθμική ανάμεσα στη μουσική εκπαίδευση στην ειδική αγωγή (όπου οι στόχοι είναι εκπαιδευτικοί) και στη Μουσικοθεραπεία (όπου οι στόχοι είναι ψυχοθεραπευτικοί) τονίζοντας ότι «ο θεραπευτικός χαρακτήρας της μουσικής είναι έκδηλος τόσο στη Μουσικοθεραπεία όσο και στη μουσική εκπαίδευση. Αυτό που διαφέρει ουσιαστικά είναι ο βαθμός και το εύρος που εφαρμόζεται» (σ. 22). Με μια περαιτέρω κατηγοριοποίηση της μουσικοθεραπείας σε *θεραπευτική παιδαγωγική μουσικοθεραπεία*, σε *μουσική ψυχοθεραπεία* και σε *θεραπευτική χρήση της μουσικής στην ιατρική* (Goll 1993· Καρτασίδου 2004) σε συνάρτηση με τους επιστημονικούς κλάδους στους οποίους συναντάται

η μουσικοθεραπεία (δηλ. παιδαγωγική, ψυχολογία, ψυχοθεραπεία και ιατρική), η συγγραφέας τοποθετεί τη Θεραπευτική Ρυθμική στον κλάδο της θεραπευτικής παιδαγωγικής μουσικοθεραπείας, μια και αυτή

«[...] έχει εξίσου παιδαγωγικούς και θεραπευτικούς στόχους (Bruckner, 1982). Συγκεκριμένα, 'δεν εντάσσεται μόνο στο χώρο της μουσικής εκπαίδευσης, [...] αλλά και στην ειδική παιδαγωγική και στη θεραπεία'» (Καρτασιδίου 2004: 142, παρατίθεται στη σ. 25).

Η Θεραπευτική Ρυθμική στηρίζει τη δράση της σε ορισμένες βασικές αρχές με σπουδαιότερες ίσως αυτές

- της πλήρους αποδοχής και του σεβασμού προς το παιδί,
- της δημιουργίας ενός περιβάλλοντος ελευθερίας,
- της καθοδήγησης από το ίδιο το παιδί,
- της μη επίσπευσης,
- της διαμόρφωσης της σχέσης,
- της αναγνώρισης και αντανάκλασης συναισθημάτων,
- του περιορισμού, που συνδράμει στη διατήρηση της σχέσης και των στόχων στο 'εδώ και τώρα'.

Οι αρχές αυτές, που την ίδια στιγμή αποτελούν και στόχους για τη Θεραπευτική Ρυθμική, αφορούν σε διάφορους τομείς ανάπτυξης: Στην ανάπτυξη της κοινωνικοσυναισθηματικής ικανότητας (π.χ. αυτονομία, αυτογνωσία, αυτοεκτίμηση, ανάληψη πρωτοβουλίας, επικοινωνία, αυτοέκφραση), στην ανάπτυξη της νοητικής ικανότητας (π.χ. συγκέντρωση, μνήμη, φαντασία, δημιουργικότητα), στην ανάπτυξη της μουσικής ικανότητας (π.χ. συνειδητοποίηση μουσικών δεδομένων μέσω του σώματος, γνωριμία και χειρισμός μουσικών οργάνων, ανάπτυξη και βελτίωση φωνητικής ικανότητας), αλλά και στην ανάπτυξη της κινητικής-αισθητηριακής ικανότητας (π.χ. προσανατολισμός, λεπτή-αδρή κινητικότητα, συντονισμός, έλεγχος σώματος). Με βάση αυτούς τους στόχους, η Θεραπευτική Ρυθμική κατατάσσεται ανάμεσα στη μουσική εκπαίδευση και στη μουσικοθεραπεία.

Προκειμένου βέβαια να επιτευχθούν οι στόχοι αυτοί, η Θεραπευτική Ρυθμική χρησιμοποιεί ασκήσεις, οι οποίες και θα διαμορφώσουν τις κατάλληλες συνθήκες. Η Kessler-Κακουλίδη παραθέτει και κατηγοριοποιεί τις ασκήσεις αυτές σε:

1. ασκήσεις προσανατολισμού
2. ασκήσεις ευαισθητοποίησης (αισθητηριακές ασκήσεις)

3. ασκήσεις για την αντίληψη εννοιών και εκφραστικότητας
4. ασκήσεις ευελιξίας
5. ασκήσεις αλληλεπίδρασης και επικοινωνίας
6. ασκήσεις δημιουργικότητας
7. ασκήσεις αισθησιοκινητικές
8. ασκήσεις γνωριμίας με μουσικές έννοιες και μουσικά όργανα.

Οι ασκήσεις αυτές «στοχεύουν στην επαναφορά ή την απόκτηση εμπειριών και ικανοτήτων, που είτε προσωρινά απουσιάζουν, είτε δεν έχουν εξελιχθεί ικανοποιητικά κατά την αναπτυξιακή πορεία» (σ. 27). Διεγείρουν τη δημιουργικότητα, βοηθούν το άτομο να «ορίσει τον εαυτό του μέσα από την ομάδα» (σ. 28) και προβάλλουν «τη διπολικότητα μέσα από την ανθρώπινη συμπεριφορά επιτυγχάνοντας μια συνεχή ισορροπία» (σ. 28).

Η εγκαθίδρυση αυτής της ισορροπίας ανάμεσα στον «εξωτερικό κόσμο» και στην «εσωτερική εντύπωση» μέσω των ασκήσεων είναι ένας από τους βασικότερους στόχους για τη Θεραπευτική Ρυθμική, και αυτό επαναλαμβάνεται συχνά μέσα στο βιβλίο.

Φτάνουμε έτσι στα στοιχεία αυτά, τα οποία αποτελούν και τα εργαλεία ή καλύτερα τα θεμέλια της Θεραπευτικής Ρυθμικής: Στο *ρυθμό*, τη *μουσική*, την *κίνηση*, το *λόγο*, το *παιχνίδι*, αλλά και στο ρόλο τους, στο πώς αυτά συνδέονται και αλληλοσυμπληρώνονται.

Καταρχάς, αναγνωρίζεται ο *ρυθμός* ως ένα «αρχέγονο και πρωτογενές δεδομένο, που βάζει σε τάξη το χρόνο και το χώρο» (σ. 35). Πώς ορίζεται; Ποια είναι η έννοια και η σημασία του από την αρχή της ζωής του ανθρώπου και στην εξέλιξή της, και ποιος ο ρόλος του ρυθμού σε σχέση με το χώρο-χρόνο; Τι είναι ο προσωπικός ρυθμός του ανθρώπου, πώς μας αυτο-προσδιορίζει, ποια είναι η σημασία του για τη Θεραπευτική Ρυθμική;

Ο *ρυθμός* είναι αυτός που δημιουργεί ή που μπορεί να δημιουργήσει την αίσθηση της ασφάλειας και της συνοχής, και – μαζί με τη *μουσική* ως παγκόσμια γλώσσα και καθολική εμπειρία – υποστηρίζει την αυτο-έκφραση και την αυτοπραγμάτωση και εμπεριέχει ζωτική, θεραπευτική και διαγνωστική ισχύ. Προσδίδει αλλά και εμπεριέχει προσωπικά χαρακτηριστικά (κίνηση, αναπνοή, μυϊκή αίσθηση, ομιλία, φωνή). Μεταφέρει και αντικατοπτρίζει επιθυμίες (απόσυρση, προσέγγιση), ψυχική κατάσταση και διάθεση (ενεργητικότητα-χαλάρωση, εμπάθεια, αντιπάθεια) και στη Θεραπευτική Ρυθμική εμπερικλείει και συνενώνει τους νόμους της μουσικής με τον ίδιο τον άνθρωπο, «ο οποίος ανακαλύπτοντάς τες μέσα του, επηρεάζεται και διαμορφώνει το χαρακτήρα του» (σ. 42). Η σπουδαιότητα και η σημασία του, ήδη από την προ- και μετά-γενετήσια φάση, γίνεται φανερή από

την εκτενή αναφορά σε αυτήν την περίοδο της ανάπτυξης του ατόμου.

Η *κίνηση*, η «ουσιαστική έκφραση της ζωής [...] [η] φυσική ανάγκη από τις πρώτες κιόλας στιγμές της ύπαρξής μας» (σ. 47), είναι

«η γέφυρα που συνδέει το «Εγώ» με το «Εσύ» και γίνεται εμφανής από τις πρώτες εκδηλώσεις του βρέφους προς τη μητέρα και αντίστροφα» (σ. 48).

«[...] δεν είναι απλώς μια αντανάκλαστική κίνηση, αλλά έχει έναν ιδιαίτερο, ποιοτικό χαρακτήρα. Είναι ομοίωμα μιας δημιουργικής διαδικασίας» (Soulis 1996: 158· Σούλης 2003: 166, παρατίθεται στη σ. 49).

«είναι απαραίτητη για τη νοητική και συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού συμβάλλοντας ιδιαίτερα στην ανάπτυξη της γλώσσας» (σ. 49)

Ο *λόγος* ως μορφή φωνητικής έκφρασης από το κλάμα ή την κραυγή στο ξεκίνημα της ζωής του ανθρώπου, μέχρι την προφορική κωδικοποιημένη μετέπειτα μορφή του είναι φορέας πληροφόρησης και κατανόησης εννοιών. Γίνεται όμως πιο αποτελεσματικός, όταν συμπληρωθεί από την βιωματική εμπειρία. Η Kessler-Kακουλίδη, αναφέρει ότι στη Θεραπευτική Ρυθμική «ο προφορικός λόγος βρίσκεται σε πολική σχέση με τη σωματική κίνηση και η αλληλεπίδραση της κίνησης και της γλώσσας υποστηρίζουν την κατανόηση του εσωτερικού και εξωτερικού κόσμου» (σ. 51). Ακόμη όμως και σε περίπτωση διαταραχής ή απουσίας προφορικού λόγου «η μουσική και η κίνηση μπορούν να προετοιμάσουν και να προκαλέσουν την επιθυμία για έκφραση, όπως και να δημιουργήσουν μια πρώτη μορφή λεκτικής επικοινωνίας» (σ. 51).

Ιδιαίτερη σημασία δίνεται στη διάσταση του *παιχνιδιού* ως βασικής γλώσσας του παιδιού, που «επιδρά θεραπευτικά στον ψυχισμό του, γιατί μ' αυτό μπορεί να εκφράσει την πραγματικότητα έχοντας ταυτόχρονα μια απόσταση από τα βιώματά του» (σ. 52-53), αλλά και στη θεραπευτική (κατά τον Winnicott) διάστασή του, από την οποία το παιδί «αναζητά και επιβεβαιώνει την ύπαρξή του, αλλά δοκιμάζει και διαφορετικούς ρόλους και επικοινωνιακές στρατηγικές» (σ. 53). Μέσα από αυτή την καθ' όλα δημιουργική διαδικασία του παιχνιδιού, και σε συνδυασμό με τη μουσική και την κίνηση, «ο κάθε άνθρωπος [...] αξιοποιεί και εξασφαλίζει την επιβεβαίωση του 'είναι' του» (σ. 53).

Για να εμβαθύνει αλλά και να κατανοήσει κάποιος τη Θεραπευτική Ρυθμική, πρέπει να κατανοήσει τους νόμους που διέπουν τη δομή της μεθόδου. Τι είναι ο νόμος της πολικότητας, της

υποστηρικτικής αλληλεπίδρασης, της ρυθμικής αντιστάθμισης. Όροι με τους οποίους πολλοί από εμάς, ίσως ερχόμαστε σε επαφή για πρώτη φορά.

1. «Ο νόμος της πολικότητας, επισημαίνει τον ρόλο που παίζει η ανταλλαγή δυνάμεων μεταξύ του σώματος και του νου, δηλαδή του εσωτερικού και του εξωτερικού κόσμου. Για την ενεργοποίηση αυτής της ανταλλαγής χρησιμοποιείται η κίνηση, η οποία [...] αναδεικνύεται ως εξαιρετικά κατάλληλο και αποτελεσματικό μέσο» (σ. 124).

2. «Ο νόμος της υποστηρικτικής αλληλεπίδρασης, στοχεύει στο να συνειδητοποιήσει το παιδί τις δυνάμεις και τις ικανότητές του» (σ. 124) [μέσα από την ανταποδοτική σχέση αλληλεπίδρασης, η οποία και] «δίνει κίνητρο στον καθένα να αντιδρά με την καλύτερη δυνατή απόδοσή» (σ. 42).

3. «Ο νόμος της ρυθμικής αντιστάθμισης [στηρίζεται στην αρχή ότι κάθε] ύπαρξη εκφράζει τη ζωτικότητα της με κίνηση που ανανεώνεται σε τακτά χρονικά διαστήματα, όπως π.χ. η λειτουργία της αναπνοής μας» (σ. 43), [τονίζοντας] «τη συνεχή ρυθμική ανανέωση της ζωής. Η Θεραπευτική Ρυθμική υποστηρίζει αυτή τη διαδικασία, καθώς προωθεί την αναζωογόνηση του προσωπικού ρυθμού» (σ. 124).

Η Θεραπευτική Ρυθμική είναι μια ολιστικού τύπου θεραπευτική παρέμβαση. Λαμβάνει υπόψη της το παιδί στο σύνολό του ανεξάρτητα από το βαθμό αναπηρίας του και στοχεύει στην ανάπτυξή του. Με τον τρόπο εισαγωγής και εφαρμογής των ασκήσεών της, συμβάλλει στην «[...] προαγωγή των ιδιαίτερων χαρισμάτων του ατόμου και την ίδια στιγμή στην προετοιμασία του, ώστε να γίνει μέλος μιας κοινωνίας» (Haselbach 2003: 65, παρατίθεται στη σ. 125). Μιας κοινωνίας «ευχαριστημένης». Και μια «κοινωνία μπορεί να είναι 'ευχαριστημένη', μόνο όταν στα μέλη της παρέχεται η προοπτική ενός καλύτερου κόσμου από εκείνον που αντίκρισαν όταν γεννήθηκαν» (Soulis 1996: 160· Σούλης 2003: 145, παρατίθεται στη σ. 182). Μιας κοινωνίας που δεν στηρίζει τον αποκλεισμό για τα άτομα με αναπηρία, αλλά την ένταξή τους σε ένα σχολείο για όλους, όπως γραφικά παραθέτουν οι Seitz (2005) και Schöler (1993). Η Kessler-Kακουλίδη αναφέρεται εκτενώς στη σημασία της συνεκπαίδευσης.

«Η συνεκπαίδευση (στο σχολείο) αποτελεί μια πολύπλοκη και δυναμική διαδικασία με πολλαπλές εκπαιδευτικές, πολιτικές και κοινωνικές προεκτάσεις» (Σούλης 2008: 48, παρατίθεται στη σ. 126) [η οποία στοχεύει καταρχάς στην] «επίτευξη μιας αλλαγής στη νοοτροπία της κοινωνίας [...] μέσω της

συμβίωσης και της συνεκπαίδευσης όλων των παιδιών με ή δίχως αναπηρία» (σ. 127).

Η Lucia Kessler-Κακουλίδη, πιστεύει ότι

«για να επιτύχουμε αυτή την αλλαγή της κοινωνίας, θα πρέπει καταρχάς να αναπτύξουμε στα παιδιά την ενσυναίσθηση, δηλαδή την ικανότητα να αναγνωρίζουν τα συναισθήματα των άλλων όπως τα δικά τους και να μπορούν να τα μοιραστούν στην επαφή με εκείνους» (σ. 128).

Με ένα «διαρκές ταξίδι αναζήτησης» (σ. 181) παρομοιάζει η Kessler-Κακουλίδη τη θεραπευτική διαδικασία με παιδιά και ενήλικες με αναπηρία. Ένα ταξίδι, όπου «με 'όχημα' τη μουσική και την κίνηση κατά την επικοινωνία μεταξύ παιδιού και εκπαιδευτικού/θεραπευτή αναπτύσσονται δημιουργικές αλληλεπιδράσεις» (σ. 181), που στόχο έχουν «τη βελτίωση της ζωής αυτών των ανθρώπων» (σ. 181). Τις εμπειρίες και τη γνώση που απέκτησε στη διάρκεια αυτού του ταξιδιού μοιράζεται μαζί μας στις σελίδες του βιβλίου της *Θεραπευτική Ρυθμική: Εφαρμογές στην Εκπαίδευση Παιδιών Με και Δίχως Αναπηρία*.

Το βιβλίο, απευθύνεται σε μουσικοπαιδαγωγούς, μουσικούς, θεραπευτές, γονείς και όλους όσοι ασχολούνται με το παιδί με ή δίχως αναπηρία και επιθυμούν να μάθουν περισσότερα για τη Θεραπευτική Ρυθμική και το ρόλο που μπορεί να έχει στην ανάπτυξη και την εκπαίδευσή του. Είναι ένα ολοκληρωμένο εγχειρίδιο, που μπορεί να αποτελέσει αφορμή αλλά και πηγή γνώσης και έμπνευσης για όλους μας, ειδικούς και μη.

Βιβλιογραφία

- Feudel, E. (1965). *Durchbruch zum Rhythmischen in der Erziehung*. Stuttgart: Klett Verlag.
- Frohne-Hagemann, I., & Pless-Adamczyk, H. (2005). *Indikation Musiktherapeutische Diagnostik und Manual nach ICD-10*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Goll, H. (1993). *Heilpädagogische Musiktherapie. Grundlegende Entwicklung eines ganzheitlich angelegten ökologisch – diagnostischen Theorie – Entwurfs, ausgehend von Jugendlichen und Erwachsenen mit schwerer geistiger Behinderung*. Frankfurt: Verlag P. Lang.
- Haselbach, B. (2003). Διαπροσωπικές και ενδοπροσωπικές απόψεις στην εργασία Orff. (μετάφραση Κ. Σαρροπούλου). *Ρυθμοί*, 2002, 63-75.
- Καρτασίδου, Λ. (2004). *Μάθηση μέσω Κίνησης*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας.

Riemann, H. (1967). *Musiklexikon, Sachteil*. Mainz: Schott Verlag.

Schöler, J. (1993). *Integrative Schule – Integrative Unterricht. Ein Ratgeber für Eltern und Lehrer*. Reinbeck b. Hamburg: Rowohlt Verlag.

Seitz, S. (2005). *Zeit für inklusiven Sachunterricht. Reihe Basiswissen Grundschule*. Hohengehren: Schneider Verlag.

Soulis, S. G. (1996). *Poiein. Der kulturschöpferische Weg des Menschen mit schwerster geistiger Behinderung*. Mainz: Wissenschaftsverlag Aachen.

Σούλης, Σ. Γ. (2003). *Τα Παιδιά με Βαριά Νοητική Καθυστέρηση και ο Κόσμος τους*. Αθήνα: Gutenberg.

Σούλης, Σ. Γ. (2008) *Ένα Σχολείο για Όλους: Από την Έρευνα στην Πράξη* (Τόμος Β'). Αθήνα: Gutenberg.

Προτεινόμενη παραπομπή:

Σαμαρά, Μ. (2014). Βιβλιοκριτική: «Θεραπευτική Ρυθμική: Εφαρμογές στην Εκπαίδευση Παιδιών Με και Δίχως Αναπηρία» (Lucia Kessler-Κακουλίδη). *Approaches: Μουσικοθεραπεία & Ειδική Μουσική Παιδαγωγική*, 6(2), 119-123. Ανακτήθηκε από το <http://approaches.primarymusic.gr>